

**Горяна Лариса Григорівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри філософії і освіти дорослих
Центрального інституту післядипломної
педагогічної освіти ДВНЗ
«Університет менеджменту освіти»**

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ФАКТОР ЗДОРОВ'Я ВСІХ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Анотація. У статті теоретично обґрунтовано показники здоров'язбережувальної компетенції. Автор розкриває сутність європейського виміру поняття «ключова професійна компетенція», що допомагає системно та цілісно уявити концептуальний, змістовий і процесуальний компоненти навчальної підготовки усіх учасників навчального процесу в закладах освіти України.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, здоров'язбережувальні технології, компетентнісно-кваліфікаційний підхід, класифікація ключових компетентностей.

Горяная Лариса Григорьевна

ЗДОРОВЬЕСОХРАНЯЮЩАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ КАК ФАКТОР ЗДОРОВЬЯ ВСЕХ УЧАСТНИКОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Аннотация. В статье теоретически обоснованы показатели здоровьесохраняющей компетенции. Автор раскрывает сущность европейского измерения понятия «ключевая профессиональная компетенция», что позволяет системно и целостно представить концептуальный, содержательный и процессуальный компоненты учебной подготовки всех участников образовательного процесса в учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, здоровьесохраняющие технологии, компетентностно-квалификационный подход, классификация ключевых компетентностей.

Goryana Larysa Hryhoriwna

ZDORO'YAZBEREZHUVALNA PEDAGOGICAL COMPETENCE AS A FACTOR OF HEALTH OF ALL PARTICIPANTS EDUCATIONAL SPACE

Abstract. The paper theoretically grounded indicators of healthpromotion competence. The author reveals the essence of a European dimension to the concept of «the key professional competence» that allows systematically and holistically present conceptual, procedural and substantive component of the educational training of all participants in the educational process in educational institutions of Ukraine safe and healthy lifestyle.

Keywords: competence, competence approach, healthpromotion technology, competency and qualification approach, classification of key competencies.

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano

У здоровому тілі – здоровий дух замість
«Треба молити, щоб розум був здоровим у тілі здоровому»
Стародавній сатирик, поет Ювенал

Постановка проблеми

Актуальність проблеми дослідження. Важливим фактором упровадження знань і формування ключових професійних здоров'язберезувальних компетентностей, зокрема серед усіх учасників навчально-виховного процесу, є стратегія держави щодо здоров'я дитини як підґрунтя здорової нації, яка послідовно здійснюється як у системі післядипломної педагогічної освіти, так і в інших її галузях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Аналіз джерельної бази свідчить, що дослідники минулого приділяли, а сучасні науковці приділяють пильну увагу необхідним якостям і властивостям особистості педагогічного працівника. Зокрема, Я. Коменський, А. Дістервег, Г. Сковорода, О. Духнович передумовою успішної професійної діяльності вважали природні нахили до неї, «природо-відповідність», «спорідненість», педагогічні здібності, уміння. Й. Герbart, І. Песталоцці, А. Макаренко та інші головним у педагогічній діяльності вважали знання вихователем своєї справи, володіння педагогічними вміннями та технікою. К. Ушинський, С. Шацький, В. Сухомлинський зазначали, що для педагога важливим є поєднання педагогічних здібностей, високого рівня знань про культуру здоров'я, професіоналізму та майстерності. Однією з найголовніших особливостей у системі взаємин «учитель – учень» є гуманізація цієї сфери, про що йдеться практично у більшості наукових досліджень.

Дослідження ряду педагогів, психологів країн СНГ О. Абдулліної, Ю. Бабанського, С. Болтівця, В. Бобрицької, Ф. Гоноболіна, І. Зязюна, Н. Кузьміної, О. Мороза, В. Оржехівської, В. Івацковського, В. Семиченко, В. Сластьоніна, Л. Сущенко, О. Щербакова розкривають зміст педагогічної діяльності, що відбиває сучасні вимоги до діяльності педагогічних працівників на рівні запитів суспільства щодо володіння здоров'язберезувальними технологіями в освітньо-оздоровчих ситуаціях.

Мета статті. Обґрунтування значущості компетентнісного підходу до підготовки педагогічних працівників різних категорій у системі післядипломної педагогічної освіти, з'ясування цінності розробленої категоріальної схеми здоров'язберезувальної компетентності.

Виклад основного матеріалу

Об'єктом уваги дослідників найчастіше стає морально-ціннісна, психологічна готовність або підготовка педагогічних працівників різних категорій зазначених аспектів педагогічної діяльності. Але недостатньо дослідженою залишається підготовка педагогічних працівників, які повинні вирішувати вказану проблему на рівні методичного управління, відділів освіти.

Щоб з'ясувати сутність поняття «ключові професійні компетенції», звернімося до його витоків. Вітчизняні та зарубіжні автори трактують по-різному⁶.

---

⁶ Савченко О. Я. Складові реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи ; за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — С. 34. — (Серія «Бібліотека з освітньої політики»).

Цікавими є визначення І. Драч, М. Скрипник, Н. Локшиної. Глобалізація та її прояви в економічній, політичній та культурній сферах життя у другій половині ХХ століття кардинально вплинули на соціально-економічне обличчя Європи, інтенсифікуючи міжнародну інтеграцію, кооперацію, водночас посилюючи змагальні тенденції. Європа, зіткнувшись з проблемами розширення та інтеграції ринків праці, старіння населення, зростання рівня міграції, безробіття та, як наслідок, соціальної нерівності громадян, розпочала пошук дієвих засобів для протистояння викликам сучасності.

Компетентнісно-кваліфікаційний підхід до побудови освіти, котрий сьогодні отримує все більше визнання в європейських країнах, розглядається як дієвий інструмент для вирішення зазначених проблем. Хоча наукові дослідження у компетентнісній сфері налічують не одне десятиліття, реальне впровадження компетентнісного підходу в європейську освіту стартувало у 1996 р. у Доповіді Міжнародної комісії ЮНЕСКО з освіти для ХХІ століття «Освіта. Прихований скарб», відомої як Доповідь Жака Делора, де було сформульовано чотири принципи, на яких має базуватися освіта: *навчитися жити разом, навчитися отримувати знання, навчитися працювати, навчитися жити*, котрі, по суті, були глобальними компетентностями.

Практично в цей же час інша міжнародна організація — Рада Європи — наголошує на важливості набуття молодими європейцями ключових компетентностей. У доповіді «Ключові компетентності для Європи» (Key competencies for Europe), проголошеній експертом Ради Європи Вало Хутмахером (Walo Hutmacher) на симпозіумі, присвяченому проблемам середньої освіти, в 1996 р., підкреслюється, що, незважаючи на існування різних підходів до розуміння компетентностей, спільним є усвідомлення, що поняття «компетентність» ближче до «знаю, як», ніж «знаю, що».

Рада Європи запропонувала власний перелік з п'яти ключових компетентностей, якими мають володіти молоді європейці: *політичні та соціальні компетентності; компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві; компетентності, що стосуються володіння усним та письмовим спілкуванням; компетентності, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства; здатність навчатися упродовж життя*.

Важливим внеском у становлення компетентнісного підходу в європейській освіті стало міжнародне дослідження «Визначення та відбір компетентностей» (Definition and Selection of Competences (DeSeCo), що проводилося ОЕСР упродовж 1997–2003 рр.

Зазначені компетентності вже класифікувалися вітчизняними і зарубіжними дослідниками за такими категоріями:

- компетентності використовувати засоби для ефективної взаємодії з довкіллям — ідеться як про фізичні засоби (такі, як інформаційні технології), так і про соціокультурні (використання мови);
- спроможність індивідумів взаємодіяти, а оскільки останні, як правило, походять з різних соціальних груп та є носіями різних культур, вони

повинні вміти взаємодіяти у неоднорідних (гетерогенних) групах;

- здатність індивідумів брати відповідальність за власне життя, інтегруючись у широкий соціальний контекст, водночас взаємодіяти незалежно (автономно).

Визначивши три компетентнісні категорії, експерти запропонували чітку схему для класифікації ключових компетентностей, представлену у таблиці.

Таблиця
Категоріальна схема ключових компетентностей

Перша категорія	Друга категорія	Третя категорія
Використовувати засоби у взаємодії (інтерактивно)	Взаємодіяти у неоднорідних (гетерогенних) групах	Діяти незалежно (автономно)
а) використовувати мову, символи та тексти у взаємодії; б) використовувати знання та інформацію у взаємодії; в) використовувати технології у взаємодії	а) будувати стосунки з іншими; б) працювати в команді; в) розв'язувати конфлікти	а) діяти у великому вимірі (ідеться про врахування норм суспільства, розуміння наслідків); б) складати та реалізовувати життєві плани й персональні проекти; в) захищати свої права, інтереси та потреби

Наступним кроком стало дослідження «Ключові компетентності. Концепт, що розвивається для загальної обов'язкової освіти» (Key Competencies. A developing concept in general compulsory education), проведене у 2002 р. ЄС під адмініструванням Інформаційної мережі з освіти в Європі (EURYDICE) і присвячене розвитку концепту ключових компетентностей у вимірі загальної середньої освіти. Здобутком тут стало визначення основних характеристик ключових компетентностей, які, на думку вчених, повинні:

- бути вигідними як для кожної окремої особистості, так і для суспільства в цілому;
- надати можливість індивідуму інтегруватися у суспільство (у знайомих та незнайомих ситуаціях), зберігаючи при цьому незалежність;
- сприяти постійному вдосконаленню знань і навичок особистості відповідно до потреб часу.

З огляду на вищезазначене, було запропоновано класифікацію ключових компетентностей (з розподілом на сім груп), агентом формування котрих є середня школа.

До першої групи було віднесено так звані *три R's* – читання, письмо та арифметика (англійською мовою – *reading, writing and arithmetic*). Саме грамотність, яка визначається як «здатність розуміти та використовувати друковану інформацію у щоденній діяльності вдома, на роботі та у громаді для досягнення цілей і розвитку власних знань та потенціалу», було

проголошено обов'язковим базисом для сучасного життя та складовою ключових компетентностей.

До ключових компетентностей (другої групи) було запропоновано віднести так звані *загальні навички (generic skills)*, які іноді називаються предметно-незалежними чи трансверсійними компетентностями, тому що не формуються окремими предметами. До них належать, передусім, комунікація, вирішення проблем, лідерство та здатність навчатися.

Наступною групою є *особистісні компетентності* — цікавість, вмотивованість, креативність, чесність, скептицизм, самоповага, реалістичність, ініціативність, наполегливість^{2,3}.

Роль *соціальних (або міжособистісних) компетентностей* як інструменту підтримання стосунків для економічної та соціальної інтеграції в багатонаціональному та багатокультурному ЄС, вважається надзвичайно важливою. До цієї групи було віднесено такі здатності, як повага до культур і традицій, підтримка професійних стосунків, громадянськість, що трактується як активна участь індивідуумів у житті громади.

До наступної групи було віднесено *ІКТ-компетентності* як ключ до успішного функціонування у суспільстві знань.

Володіння *іноземними мовами* було виділено в окрему групу як визнання їх особливої значущості для життя у багатокультурному ЄС.

До останньої групи входять *компетентності з науки та технологій*, які передбачають володіння науковою грамотністю — здатністю застосовувати наукові знання, ставити запитання та робити вмотивовані висновки для розуміння й схвалення рішень щодо світу природи та змін, спричинених діяльністю людини.

Результатом плідної роботи європейських країн є запровадження Європейської довідкової системи ключових компетентностей, розробленої Європейською комісією, затвердженої Європейським парламентом та Європейською радою як офіційний документ ЄС, що проголошує підхід цієї організації до сутності компетентностей, визначаючи найактуальніші з них для життя й професійної діяльності (2006).

Європейська довідкова система (Key Competences for Lifelong Learning. A European Reference Framework) складається з дев'яти ключових компетентностей: *спілкування рідною мовою; спілкування іноземною мовою; математична компетентність і базові компетентності у галузі науки та техніки; цифрова компетентність; навчатися вчитися; міжособистісна, міжкультурна та соціальна компетентності; громадянська компетентність; підприємливість; культурне самовираження*^{1,2}.

Компетентність — спеціальним шляхом структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання,

² Аксенова Л. В. Семейная энциклопедия: психологические тесты-400. — Донецк : ООО ПКФ «БАО», 2004. — 528 с.

³ Болтівець С. І. Педагогічна психологічна гігієна: теорія та методика : монографія / С. І. Болтівець. — К : Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. — 2000. — 302 с.

¹ Амосов Н. М. Раздумья о здоровье / Н. М. Амосов. — 3-е изд., доп., перераб. — М. : Физкультура и спорт, 1987. — 64 с.

що дають змогу людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (ситуації), проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності⁶.

Компетентнісний підхід — спрямованість педагогічного процесу на формування ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, результатом якого є сформована *загальна компетентність людини* (сукупність ключових компетентностей — інтегрованих здатностей особистості, які дають змогу здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурородоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми, що відповідають багатоманітним сферам життя, сприяючи досягненню успіху (А. Семенова)^{5,6}.

Здоров'язбережувальна компетентність (ЗЗК) (від лат. *competencies* — коло питань) — здатність особистості успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти в конкретних умовах, виконувати поставлені завдання щодо власного здоров'я та здоров'я інших. ЗЗК формується й розвивається на комбінації пізнавальних відношень і практичних навичок педагогічних працівників, їхніх морально-ціннісних уподобань, емоцій, поведінкових компонентів, знань та вмінь, спрямованих на підвищення рівня власного здоров'я та збереження життя й здоров'я усіх учасників навчально-виховного процесу. ЗЗК є ключовою⁵. Її ключовий характер базується на розумінні здоров'я як багатомірного і цілісного феномену взаємоузгодженої життєдіяльності людини, що розкривається через стани, явища і процеси не тільки формування, збереження, зміцнення, а й споживання, відновлення та передачі фізичної, психічної, соціальної й духовної складових індивіду, колективу колег, батьків, учнів і суспільства. Ряд учених-педагогів ознаки здоров'язбережувальної компетенції учнівської молоді визначають як ключові. Здоров'язбережувальні компетенції педагогічних працівників характеризують такі фактори^{3,2}:

1) *поліфункціональність* — допомагає розв'язувати проблеми здоров'язбереження на державному, регіональному та індивідуальному рівнях (груп людей, спільнот та суспільства) у просторі всіх чотирьох складових здоров'я;

2) *міждисциплінарність* — інформація про здоров'я має місце в усіх ланках освіти впродовж життя;

3) *багатоаспектність* — зумовлена сутністю всіх аспектів здоров'я людини як багатомірного і цілісного феномену;

4) *забезпечення широкої сфери розвитку особистості* — вивчення

---

⁶ Савченко О. Я. Складові реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи ; за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — С. 34. — (Серія «Бібліотека з освітньої політики»).

⁵ Горяная Л. Г. Активизация экологического образования и воспитания школьников как средство внедрения здоровьесохраняющих технологий в общеобразовательные учебные заведения / Л. Г. Горяная // Современное состояние школьного естественнонаучного образования: тенденции и перспективы : материалы IV Всерос. науч.-метод. конф. учителей, преподавателей, студ. и аспирантов дисциплин естественнонаучного цикла (с междунар. участием) (29–30 марта 2011 г.) ; Красноярский гос. пед. ун-т. — В. П. Астафьева, 2011. — С. 68–73.

³ Болтівець С. І. Педагогічна психологічна гігієна: теорія та методика : монографія / С. І. Болтівець. — К. : Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. — 2000. — 302 с.

шляхів, засобів і методів упровадження здоров'язберезувальних технологій має особистісне спрямування на формування і розвиток ЗЗК в усіх учасників навчально-виховного процесу, але ще недостатньо спрямованою є діяльність ППО, оскільки відсутні конкретні державні вимоги щодо формування навичок оцінювання навчальних досягнень педагогічних працівників у системі післядипломної освіти. Вищевказане передбачає оволодіння комплексом відповідних ключових компетенцій^{6,2}. Сформованість здоров'язберезувальної компетенції в усіх учасників навчально-виховного процесу буде ефективною, якщо оптимально поєднуються такі чинники: а) спосіб життя; місце здоров'я в системі цінностей людини та налаштованість на тривале й активне здорове життя; б) розвиток усіх складових здоров'я; в) навчання основ здоров'я; г) формування та доцільне застосування навичок здорового способу життя у повсякденному житті.

Нині спостерігаються суперечності між рівнем компетентності педагогічних працівників щодо розв'язання питань збереження здоров'я і завданнями, які перед ними ставить суспільство, з одного боку, а також суперечності між рівнем компетентності педагогів і бажанням займатися розв'язанням цих проблем, з іншого боку.

На нашу думку, необхідно так організувати навчальний процес, щоб кожен учитель на кожному уроці не лише сприяв збереженню здоров'я учнів, а й формував його. А для цього слід максимально розкрити можливості післядипломної педагогічної освіти за аспектами здоров'язбереження, розробити методологічні та теоретичні основи, здоров'язберезувальні тенденції педагогіки, а також напрями впровадження їх у практику сучасної школи.

Найголовнішим завданням вищої школи, зокрема підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти, є забезпечення високоякісної професійної підготовки фахівців для різних закладів освіти. Комплексна програма «Вчитель», започаткована Академією педагогічних наук України, зазначає, що завдяки діяльності педагога реалізується державна політика щодо створення інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки, техніки і культури, збереження і примноження культурної спадщини й формування людини майбутнього⁴.

На думку С. Болтівця, розв'язати окреслені складні суспільні завдання здатні педагогічні працівники, особистісні та професійні якості котрих дають змогу керувати змістом освіти, виховувати молодь відповідно до вимог часу³.

Для розв'язання завдання освітньої політики держави професійна підготовка педагога повинна відповідати вимогам суспільства. Викладач має

---

⁶ Савченко О. Я. Складові реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи ; за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — С. 34. — (Серія «Бібліотека з освітньої політики»).

² Аксенова Л. В. Семейная энциклопедия: психологические тесты-400. — Донецк : ООО ПКФ «БАО», 2004. — 528 с.

⁴ Бобрицька В. І. Формування здорового способу життя : монографія / В. І. Бобрицька. — Полтава : ТОВ «Поліграфічний центр Скайтек», 2006. — 432 с.

³ Болтівець С. І. Педагогічна психологічна гігієна: теорія та методика : монографія / С. І. Болтівець. — К : Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. — 2000. — 302 с.

не тільки бути обізнаним з дисципліни, якої він навчає, а й знати, як оволодіти ключовими професійними компетентностями.

Висновки

Отже, як інструментарій освітнього процесу поняття «здоров'язбережувальна компетенція» об'єднує всі ключові професійні компетенції, засновані на: соціальній моделі здоров'я; індивідуалізації навчання і виховання; на врахуванні психологічних і психофізіологічних особливостей педагогічних працівників, їхніх особистісних потреб та інтересів; інноваційних методах і формах організації освітнього середовища, сприятливих для збереження здоров'я всіх учасників навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Амосов Н. М. Раздумья о здоровье / Н. М. Амосов. – 3-е изд., доп., перераб. — М. : Физкультура и спорт, 1987. — 64 с.
2. Аксенова Л. В. Семейная энциклопедия: психологические тесты-400. — Донецк : ООО ПКФ «БАО», 2004. — 528 с.
3. Болтівець С. І. Педагогічна психологічна гігієна: теорія та методика : монографія / С. І. Болтівець. — К: Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. — 2000. — 302 с.
4. Бобрицька В. І. Формування здорового способу життя : монографія / В. І. Бобрицька. — Полтава : ТОВ «Поліграфічний центр Скайтек», 2006. — 432 с.
5. Горяная Л. Г. Активизация экологического образования и воспитания школьников как средство внедрения здоровьесохраняющих технологий в общеобразовательные учебные заведения / Л. Г. Горяная // Современное состояние школьного естественнонаучного образования: тенденции и перспективы : материалы IV Всерос. науч.-метод. конф. учителей, преподавателей, студ. и аспирантов дисциплин естествен-нонаучного цикла (с междунар. участием) (29–30 марта 2011 г.); Красноярский гос. пед. ун-т. — В. П. Астафьева, 2011. — С. 68–73.
6. Савченко О. Я. Складові реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи ; за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — С. 34. — (Серія «Бібліотека з освітньої політики»).

Goryana Larysa Hryhoriwna

ZDORO'YAZBEREZHUVALNA PEDAGOGICAL COMPETENCE AS A FACTOR OF HEALTH OF ALL PARTICIPANTS EDUCATIONAL SPACE

The paper theoretically grounded indicators of healthpromotion competence. The author reveals the essence of a European dimension to the concept of «the key professional competence» that allows systematically and holistically present conceptual, procedural and substantive component of the educational training of all participants in the educational process in educational institutions of Ukraine safe and healthy lifestyle.